II. Abdülhamid Han'ın Şâzelî Tarîkatı Şeyhi

ŞEYH MUHAMMED ZÂFİR EFENDİ

VE

ERTUĞRUL TEKKESİ

Hazırlayan
Kâmil BÜYÜKER

Kapak
Mustafa Odabaşı
Film ve Renk Ayrımı
REPAR
Baskı
Kahraman Ofset
İstanbul (Nisan) 2004

İletişim
Kamil Büyüker
0212 **327 7659**
0505 **314 6978**
kbuyuker@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....7
Giriş.....10

Birinci Bölüm

ŞÂZELÎ TARÎKATI

Şâzelî Tarîkatı ve Şâzelîlik.....13
Anadolu'ya Girişi.....15
Medeni kolu.....15
Şâzelî Zikir Usulü ve Âyinler.....16

İkinci Bölüm

ŞEYH MUHAMMED ZÂFİR

Hayatı.....18
Şahsiyeti.....21
Eserleri.....23

Üçüncü Bölüm

ŞEYH ZÂFİR ve II. ABDÜLHAMİD

Şeyh Zâfir'in İstanbul'a ilk gelişi 24
Abdülhamid'le tanışması 24
Abdülhamid ve Şeyh Muhammed Zâfir 26

Dördüncü Bölüm

ERTUĞRUL TEKKESİ
Beşiktaş Şeyh Zâfir Tekkesi

Sıra dışı Bir Tekke: (Şâzelî) Ertuğrul Tekkesi 30
Abdülhamid ve Ertuğrul Tekkesi 33
Tekke'nin Tarihi ve Yapısı 35
Neden Ertuğrul Tekke? 39
Tekke'nin İşlevi, Fonksiyonu 40

Beşinci Bölüm

SHAİKH MOHAMMED ZÂFİR(1828-1903) 41
ERTUĞRUL DERVİSH LODGE MOSQUE 43

İNDEKS 47
KİTÂBİYAT 50

ÖNSÖZ

İstanbul'un dört bir yanını kuşatan sayısız güzellikler arasında en mühimi, kıymetini hiç yetirmeyen, her daim adres olma özelliğini koruyan ve hakikatte bu toprakların gerçek sahipleri olan manevi mimarlarımızdır. Bazen, hiç umulmadık bir sokak arasında, bazen ıssız bir tepe başında, bazen dolup taşan camilerimizin hazirelerinde Allah'ın Velî kullarına rastlamak mümkün. Evliyaullah, bazen gizli, bazen aşikar ama her halükarda bizi bir şekilde cezbeden, davet eden bir lisan-ı hâlle çağırırlar kendilerine...

Beşiktaş ilçesi her ne kadar gökdelenlerin gölgesinde tarihi dokusunu kaybetmeye yüz tutmuş ise de ayakta kalan yapıları ve manevi mimarları ile tarihi hafızamızı aydınlatmaya devam ediyor.Tarihe bakıldığında Beşiktaş, Evliya Çelebi'nin ifadesiyle "deniz kıyısında, semâhanesi denize bakan iki katlı, İstanbul'da ve başka diyarlarda benzeri olmayan"[1] Paşa Mevlevîhanesi (Beşiktaş Mevlevîhanesi) ile Şeyh Yahya Efendi Dergâhı ile, Şeyh Neccarzade Mustafa Rızaüddin Efendi ve dergâhı ile ve bizim çalışmamıza konu olan Şeyh Muhammed Zâfir Efendi ve Tekkesi ile, önemli merkezlerden birisi olmuş-

[1] Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 1. Cilt, 2. Kitap, s.411, YKY, İst. 2003

tur. Bugün kimisi kısmen yaşıyor, kimisi ayakta kalma mücadelesi veriyor.

Bu çalışmaya konu olan Şeyh Zâfir Efendi ve Ertuğrul Tekkesi, II. Abdülhamid dönemini çağrıştıran ve adı Hünkar ile birlikte anılan isimlerdendir. Bugün Ertuğrul Tekke ve Şeyh Zâfir Efendi'nin türbeleri, her ne kadar suskun ve mahzun bir hâl arzediyorsa da biz, bu mekanların dili olsa bize pek çok tarihi hakikati haykıracaklarını düşünüyoruz.

Çalışmamızın esasını Şeyh Zâfir Efendi ve II. Abdülhamid arasındaki ilişki ve bu iki ismi yan yana getiren bağlılık, sâdâkât teşkil etmiştir. Ayrıca tekkenin o dönemde tarihe tanıklık etmesi, Padişaha ev sahipliği yapması da bizi heyecanlandıran, merakımızı bu mekan üzerine yoğunlaştıran sebeplerden olmuştur. Eserin hacminin küçüklüğü meselenin okura sadece özet olarak ve sıkmadan aktarılmak istenmesindendir. Yoksa bir döneme manevi nüfuzlarıyla tesirleri dokunmuş bir zat'ın hayatının etraflıca ele alınacağı bir çalışma zaruridir. İnşallah bu küçük eser, ileride hazırlayacağımız geniş bir çalışmaya zemin hazırlayacaktır.

Sonuç itibariyle eserin amacı, okuru böyle bir tarihi mirastan haberdar kılmak, Şeyh Zâfir Efendi'nin ruhlarını tekrar şâd eylemek, tarihe tanıklık etmiş bir mekanı uyandırmak ve okura küçük ve sınırlı bilgilerle de olsa, bir Allah dostunu ve tekkesini hatırlatmaktır.

Bu vesile ile, çalışmanın bu safhaya gelmesinde teşvik ve yardımlarını gördüğüm Işık GENÇER Hanımefendi'ye ve eşleri Ferruh GENÇER Beyefendi'ye, İngilizce metinlerin hazırlanmasında katkıları bulunan Kıvanç ÇİFTÇİ Bey'e, kapılarını bize açan, bilgileri teyid eden yaşayan son Zâfir, Emekli Mimar Âbidin ZÂFİR Beyefendi'ye, teşekkürü bir borç biliyorum.

Ayrıca bu mütevazı çalışmanın yayınlanması hususunda desteğini esirgemeyen, çalışmamızı yayınlama inceliğinde bulunan Marifet yayınları sahibi Ömer Ziya BELVİRANLI Beyefendi'ye de teşekkür ediyorum.

Eserin Şeyh Zâfir Efendi'nin mirasını ve tarihi emanetini şâd etmesi dileğiyle, eserde karşılaşılan tüm eksikler, çalışmanın sahibinden, tüm güzellikler ise Şeyh Zâfir Efendi'nin şahsından ve himmetlerindendir.

Gayret bizden, tevfik ve inayet Allah (c.c.) dan.

Kâmil BÜYÜKER
02. 04. 2004/ Beşiktaş

GİRİŞ

Tasavvufi hareketler Osmanlı toplumu için her zaman belirleyici bir role sahip olmuştur. Bu anlamda tasavvuf ve tarîkatlar, bazen sıradan insanı ilgilendiren bir hayat biçimi iken, bazen bir yeniçerinin manevi hayatına şekil verir ve bazen de devletin tepesindeki zevatı ilgilendiren en hayati konu olarak karşımıza çıkıverir. Akabinde tasavvufu bir kurum olarak ele aldığımızda karşımıza tekkelerin ve tekkelere hakim olan bir mürşid olarak, bir otorite olarak Şeyh Efendilerin varlığı çıkmaktadır. Osmanlıyı kuran manevi dinamikler ne ise, Osmanlının yükselişi, duraklamayı ve ardından çöküşünü yaşadığı dönemlerde de, mahiyet zaman zaman değişse de, tasavvufun etkinliği ve yönetime tesiri azalmamıştır.

İşte tam Osmanlının düştü zannedildiği dönemde koca bir devleti ayakları üstüne tekrar kaldırmaya çalışan bir padişah çıkmıştı. Adından her dönem sıkça söz ettiren, uygulamalarıyla övgüyü ve sövgüyü aynı anda yaşayan Sultan II. Abdülhamid Han'dır. Öyle ki döneminde hem içerde huzuru temin etmek adına bir takım yaptırımlar koymuş, hem de bu arada dağılmaya yüz tutan İslâm coğrafyasını toparlamak için dışarıya karşı, adına İslâm Birliği (Pan-İslâmizm) denilen farklı bir siyaset izlemiştir. Sultan II. Abdülhamid, yukarıda bahsettiğimiz üzere tasavvufi hayatla iç içe olmuş, hem de tarîkatların toplum üzerinde manevi hakimiyetini çok iyi görmüştür. Abdülhamid han o dönemin yaygın kanaati olarak tekkelere yapılan yardımlar ve şeyhlere yapılan ihsanlarla onların kalplerinin kazanıldığına inanmaktaydı. Bu cümleden olarak Şeyh Zâfir, Şeyh Ebu'l Hüdâ ve Seyyid Ahmed Esad

Efendi gibi zatların sarayda itibar görmelerinde de cemaatleri üzerindeki nüfuzlarının kullanılmak istenmesi etkili olmuştur. II. Abdülhamid'in dönemi boyunca ilgilerini kesmediği şahısların başlıcaları: Kuzey Afrika'da yaygın Medeni-Şazeli tarîkatının şeyhi Şeyh Zâfir Efendi, Suriye bölgesinde yaygın Rufai tarîkatının Şeyhi Ebu'l Hüdâ Efendi, yine Kuzey Arabistan'da nüfuzlu, feraşet-i şerife vekili Ahmed Es'ad Efendi, Seyyid Hüseyin Cisr Efendi, Şeyh Rahmetullah Efendi sayılabilir. Bu arada aynı gayelerle İstanbul'a çağrılan, ancak fikirlerine aşina olunca gözden düşen Cemalettin Efgani sayılabilir.[2]

Vaka-yı Hayriye ile başlayan "devlet-tarîkat tartışması" adeta ikinci Abdülhamid dönemi ile "devlet-tarîkat yakınlaşması" na dönüşmüştür. Sultan'ın politikasına ister Pan-İslâmizm diyelim, ister İttihad-ı İslâm diyelim, isterse başka bir kelime kullanalım, kesin olarak bilinen bir şey varsa, o da ikinci Abdülhamid'in, tarîkat mensuplarıyla iyi geçinmek için elinden geleni yapmış olmasıdır. Bu ilişkiyi devletin bekası için zaruri görmüştür.[3] İşte Abdülhamid Han bu gayeyi gerçekleştirmek üzere Trablusgarp'tan getirttiği Şeyh Muhammed Zâfir Efendi'ye intisab etmiş, büyük bir saygı, ilgi ve alaka göstermiştir.

Şeyh Zâfir Kuzey Afrika bölgesindeki manevi nüfuzunun yanı sıra, İstanbul Beşiktaş'ta adına tahsis edilen Osmanlı topraklarında Şâzelîliği yeşerten ilk tekke[4]

---

[2] Osmanlı Ansiklopedisi *"II.Abdülhamid 1876-1909, Siyasi tarih"* c.7 s.10-11 İz yay. 1996 , İstanbul

[3] Mustafa Kara *"II. Abdülhamid Dönemine Tasavvuf Tarihi Açısından Genel Bir Bakış"*, II. Abdülhamid ve Dönemi Sempozyum Bildirileri, s.69-70, Seha Meşriyat, İst. 1992

[4] Kaynaklarda Şâzelîliğin Osmanlıya Şeyh Zâfir ile girdiği rivayet ediliyor. Nitekim sırasıyla Osmanlıda (İstanbul) Şâzelî tekkelerinin

olması hasebiyle Ertuğrul tekkesi ve hizmetine sunulan tüm vakıflarla devletin merkezinde de çok önemli etkilerde ve hizmetlerde bulunmuştur.

---

tarihleri ve sayısı şöyle: 1834:2; 1840:2; 1889:3; 1918:2. Geniş malumat için bkz. Mustafa Kara, Osmanlı Ansiklopedisi, *Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarîkatlar*, c.1, s.211, iz yay. 1996

ŞAZELÎ TARÎKATI

Mısır başta olmak üzere Kuzey Afrika'nın hakim tarîkatlarından olan Şâzelî tarîkatı, Ebu'l Hasan Şâzelî tarafından kurulmuştur. Ebu'l Hasan Şâzelî 593/1196'da Tunus'un Cebel-i Zafrân mevkiinde Şazile denilen yerde doğdu. Tarîkat ismini buraya nispetle almıştır.

Ebu'l Hasan Şâzelî ilme düşkünlüğü ile tanınan bir zat idi. Bu yüzden gözlerini kaybettiği rivayet edilir. Dolaştığı memleketlerde ilim ehliyle görüşmüş, pek çok şeyhle yakınlığı olmuştur. Abdüsselam b. Meşiş ismindeki Şeyh'den tasavvuf ve tarîkat terbiyesi aldı. 656/1258 yılında hacca giderken Mısır'ın Hümeysıra mevkiinde vefat ederek oraya defn edildi. Daha sonra Memlük sultanı tarafından kabir, bir kubbe ile türbe haline getirildi.

Şeyh Hasan Şâzelî, müntesiplerine, Allah için fani varlıktan feragati, her saat, her yer ve her şartta zikri (zikr-i daim, hafî zikir) tavsiye eder, riyazat ve halvete, ayin ve toplu zikre pek rağbet etmezdi.[5]

Şâzelîliğin esaslarını şunlar teşkil etmektedir:

1. Zahiren ve bâtınen Allah'tan korkmak,
2. Söz ve fiillerde sünnet-i seniyyeye tam bağlılık,
3. Saadet ve musibet anında insanlardan bir şey beklememek.

---

[5] Hasan Kamil Yılmaz, Prof Dr, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s.248-251, Ensar Neşriyat, İst., 2000

4. Büyük-küçük her meselede Allah'ın iradesine tam teslimiyet
5. Sevinçte de, kederde de daima Allah'a sığınmak

Ebu'l Hasan Şâzelî Hazretlerinin vefatından sonra, şeyhliğe Ebu'l Abbas el-Mursî, onun yerine de Taceddin İbn Ataullah el-İskenderanî geçmiştir. Meşhur tarih felsefecisi İbn Haldun da Şâzelî tarîkatı mensuplarındandır.

Şâzelîlik tarîkatından bir çok kol neş'et etmiştir. Bu kolların sayısının doksan bir kadar olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bunlar arasında Bekriye, Afifiye, Dessukiye, Cezuliye, Mustâriye, Hanefiye, İdrisiye, Vefaiye, Medeniye sayılabilir.[6]

Şazelilik konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında, bu tarîkatın özünde pek çok hususiyeti barındırdığı da gözlenecektir. Şazeliye usûlü, merasim ve kıyafetten ârî, ilim ve mesaiyi teşvik edici, sûret-i kat'iyede taassub ve şiddetten uzak, medeniyet ve terakkiye sevk edici usullere sahip ise de şûbeleri pek ziyade değişikliğe uğramıştır.[7]

ANADOLU'YA GİRİŞİ VE MEDENİ KOLU

Şâzelîliğin Anadolu'ya girişine geçmeden önce Ebu'l Hasan Şâzelî'ye kadar uzanan Türklerle olan yakınlığın temeline ve görülen bir rüyadan ilham alınarak, Türklere karşı oluşan muhabbete değinmek gerekmektedir. Ebu'l

---

[6]M.Salim Güven basılmamış doktora tezi *"Ebu'l-Hasan Şâzelî ve Şâzelîyye"* (MÜSBE. İstanbul 1999) adlı çalışmasında Şâzelîye tarîkatının doksan bir kolunu tanıtmış ve bu kollarla ilgili çalışmaları zikretmiş. a.g.t. s.307-362

[7]Ziya Nur Aksun, *"Siyasi ve Sosyal Açıdan Mezhepler ve Tarîkatler"* s. 97, Marifet yay., İst., 1997

Hasan Şâzelî, Mısır'da Eyyûbiler ile Memlükler arasında cereyan eden iktidar mücadeleleri sırasında bunalmış ve bir gece Türklere beddua etmeyi düşünmüş. Fakat niyetini gerçekleştiremeden uyumuş, gece rüyasında Şeyhi, üstadı Abdüsselâm b. Meşîş'i görmüş. Hocasının "Niyetini geri al, onların lehine duâ et." şeklinde ikazı ile karşılaşmış. Ayrıca hocası, sabırlı olmalarını, hâllerine şükretmelerini, rızâ, teslim, tevekkül ihsan ve takvâya sarılmalarını istemiş. "Sakın yılmayın, üzüntüye kapılmayın, eğer îman ediyorsanız mutlaka üstün gelirsiniz." (Âl-i İmrân, 3/139) İstediklerinizi Allah'dan başka yapacak ve O'nun hükmünden başka yapacak ve O'nun hükmünden başka size ulaşacak hüküm mü var? Îkâna ulaşmış topluluklar için, kim Allah'tan daha iyi hüküm verebilir? (Maide sûresi, 5/50) âyetleri ile öğütte bulunmuş. Bu ihtardan sonra Ebu'l Hasan Şâzelî, Türklerin aleyhine olmaktan vazgeçerek olumlu düşünmeye başladığını belirtir.[8]

Şâzelîliğin en yaygın olduğu bölgeler Cezayir, Tunus, Fas, Mısır ve diğer bazı Afrika ülkeleridir. Osmanlıların son zamanlarında, Anadolu'ya Şâzelîliğin ilk girişi XVIII. asrın son çeyreğinde 1200/1786 tarihinde Silahdar Abdullah Ağa tarafından yaptırılan "Alibeyköy Şâzelî Tekkesi" ile başlar.[9] Yine İstanbul'daki ilk Şâzelî şeyhinin Şeyh Muhammed Zâfir olduğu iddiasına Zakir Şükrü Efendi Mecmuay-ı Tekaya isimli eserinde ilk Şeyhin Unkapanı'ndaki 1242/1826 yılında vefat eden, Şâzelî Tekkesi Şeyhi, el-Hac Ahmed Efendi olduğunu belirtmektedir.[10] Lakin gerçek olan şey İstanbul'da etkinlik kazanması

---

[8] İbn Sabbağ, s.178'den alıntı yapan için a.g.t. s.363

[9] a.g.t. s.367; M. Özdamar, a.g.e., s.49;

[10] Zakir Şükrü, *Mecmua-i Tekaya*, s.35, İst. 1980

Şeyh Muhammed Zâfir Efendi vasıtasıyla olduğudur. Ayrıca İstanbul'la bağlantısı olan üç Medeni kolu Şeyhi, Şeyh Muhammed Zâfir, Şeyh İbrahim Berâde[11] ve Şeyh Mahmut Ebu'ş-Şâmât'tır. (1341/1922)

ŞAZELÎLİKTE ZİKİR USÛLÜ VE AYİNLER

Şâzelîliğin 18. sonlarında İstanbul'da yaygınlık kazandığı dönemde, tekke musikileri ciddi bir önem arzetmekteydi. Her tarîkatın bünyesinde şekillenen farklı zikir usûlleri ve ayinler, aynı zaman da, o tarîkatın üslubunu, tarzını ve zenginliğini yansıtıyordu. İşte Şâzelîlik de kendi içinde bir takım hususiyetleri bünyesinde barındırıyordu. Bu farklılıklardan birisi de zikir usûlleri ve ayin şekillerinin farklılığıdır.

İstanbul'da faaliyette bulunan üç Şâzelî Tekkesinde de musiki icra edildiği bilinmektedir.[12] Şâzelî ayininde en çarpıcı özellik, şeyhin özel bir biçimde avuçlarını birbirine vurarak zikri idare etmesidir. Zikir halkasının ortasında bulunan şeyh, başını arkaya atarak kollarını dümdüz ileriye uzatıp el çırpar. Bütün zikir sesini bastıracak kadar fazla bir ses çıkaran bu el çırpma özel bir maharet ister.

Şâzelî zikir ayini, kıyamî (ayakta yapılan) zikir usûlündendir. Ancak, Kadiri, Rıfai, Sa'di gibi diğer kıyami tarîkatların ayinlerinde olduğu şekilde saf halinde değil, iç içe çemberler halinde zikir halkaları oluşturularak ayakta durulur. Zikir sırasında vurmalı sazlar kullanılır ve "Şa-

---

[11] İbrahim Berade, Medeniye kolu kurucusu Muhammed Hasan Zâfir'in (Şeyh Muhammed Zâfir'in babası) ilk müridlerindendir. Şeyh Muhammed Hasan Zâfir'e 1818-1821 yılları arasında intisap etmiştir. bkz. Güven, ag.t. s.368; Zâfir, el- Envar- 150-151; Vassaf, a.g.e., I/259.

[12] C..S.R. arşivi 76/2

zelî şuulleri" denilen, özel tarzda bestelenmiş, Arapça güfteli ilahiler okunur. Alibeyköy'deki Şazeli Tekkesi Şeyhi Tahsin Efendi, İstanbul'da bu türün en önemli icracısıydı. Saraçhanebaşı'ndaki Haydarhane Tekkesi Şeyhi Hafız Ahmed Efendi, Kasımpaşalı Şeyh Cemal Efendi gibi musikîşinaslara da Şazeli şuullerini öğretmiştir. [13]

[13] Ömer Tuğrul İnançer, *"Zikir Usûlü ve Merasim"* Şazelilik maddesi, D.B.İ. A. , C.7, S.140, Tarih Vakfı, Kültür Bak. Ort. Yay., İst. 1995

ŞEYH MUHAMMED ZAFİR (k.s.)

HAYATI

Şâzelî[14] tarîkatina bağlı Medeni kolu şeyhlerinden Şeyh Zâfir Efendi, 1244/1828 yılında Trablusgarb'ın Derne yakınında Mısrata beldesinde dünyaya geldi. Künyesi Şeyh Muhammed Zâfir b. Muhammed Hasan b. Hamza Zâfir el-Medeni et-Trablusi el-Mağribi eş-Şirazi'dir. Babası Muhammed Hasan Zâfir el- Medenidir. Annesi Kamer Hanım'dır. İlk tahsilini babası Muhammed Hasan Zâfir'den aldı. Ondokuz-yirmi yaşlarına kadar Mısrata' da bulunup ibtidai tahsilinden sonra, Tunus ve Cezayir'e, oradan Mısır yoluyla Medine-i Münevvere'ye gitti. Medine'de bulunduğu süre zarfında ilim erbabı ve irfan ehli insanlarla görüşüp tahsilini tamamladı. Tahsilini tamamladıktan sonra kırk üç yaşına kadar Trablusgarb'tan ayrılmadı. Bu arada bizatihi tedrisinden geçtiği babasından Şazeliye tarîkatı Medeni kolunun hilafetini de aldı. Kardeşi Hamza Zâfir İstanbul'a gelmiş, Trablus Valisi olan Mahmut Nedim Paşa'nın (1865-1940) tavassutuyla Pertevniyal Valide Sultan'ın iltifatına mahzar olmuş, valide sultan'ın intisab etme arzusu üzerine "Efendim! Büyük biraderim ehl-i kemâldir, fakire müsaade buyurunuz, gideyim onu getireyim." demiş Sultan Abdü-

[14] Şâzelî tarîkatıyla ilgili genel bir bilgi edinmek için bkz. Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarîkatlar Tarihi,* İstanbul 1985, s.299-300; Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi,* İstanbul 1964, s.197-199

laziz devrine müsadif olan 1287/1870 tarihinde abisinin İstanbul'a davetini sağlamıştır.

Şeyh Efendinin İstanbul'a gelmesiyle birlikte Unkapanı civarında Üçmihraplı Cami yakınında bir hane tahsis edilip sohbetlere başlanmıştır. İşte Abdülhamid Han'da ilk defa tebdili kıyafet ederek geldiği bu sohbetlerde Şeyh Zâfir Hazretlerine karşı büyük bir alaka ve muhabbet uyanmıştır. Buradaki sohbetler üç sene boyunca devam etmiş, Şeyh Zâfir bu arada saraylı bir hanımla[15] 1290/1873 tarihinde evlenmiş, bir ara memleketine gidip gelmiş, sonrasında Medine-i Münevvere'de bir süre inzivaya çekilmiştir.

1293/1876 yılında II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle birlikte Şeyh Zâfir Efendi İstanbul'a tekrar davet edilmiş, ikinci defa Payitahta davet edilen Şeyh Zâfir gelişinde Yıldız Hamidiye Camisinde[16] Şâzelî usulüne göre zikirlere başlamıştır.[17]Abdülhamid Han'ın büyük bir ilgisine mahzar olan Şeyh Zâfir hazretleri için 1305/1887 yılında bünyesinde cami, tevhidhane, selamlık bölümü, daha sonra ilave edilen harem ve misafirhane bulunan Ertuğrul Tekkesi yaptırılmış, böylece Şeyh Zâfir Hazretleriyle birlikte Şâzelîlik ilk defa Osmanlı toprakları üzerinde tekke açmıştır.[18]Şeyh Zâfir Efendi üç defa mem-

---

[15] Tîr-i Nigâh Hanım (ö. 1926) Maçka Mezarlığında medfundur.

[16] Buradan anlaşılıyor ki Ertuğrul Tekkesi yapılana kadar zikir meclisleri şu an Yıldız Sarayı önünde yer alan Hamidiye –halk arasında kullanıldığı şekliyle Yıldız Hamidiye- camiinde devam etmiştir.

[17] Cemalettin Server Revnakoğlu Arşivi- Galata Divan Edebiyatı Müzesi 76/2

[18] Mustafa Kara, "*Şazeliye Literatürü üzerine bir deneme*" U. Ü. İ. F. Dergisi, s.25, sayı:4, c.4, 1992

leketine dönmeyi istediyse de Padişah bırakmamıştır. Ömürlerinin sonuna kadar burada ikamet etmişlerdir.

Şeyh Zâfir Efendi 1321 (Eylül 1903) senesi Recep ayının ikinci Cuma gecesi, Regaib kandilinde terk-i alem eylemişlerdir.

İstanbul'daki ikinci eşi Deblec Hanım 1330/1912 tarihinde vefat etmiş türbe yanına defn olunmuştur. Şeyh Zâfir Efendi'nin on dört erkek, dokuz kız evladı olmuştur.[19]

Aşağıda zikredeceğimiz "manzume-i atiye" nin Şeyh Zâfir Efendi'ye ait olduğu rivayet edilir:

"Bir iş sana havale edildiği zaman, bunda hayır bulursun,
Bu havalede her sâlike sirayet eden bir sır vardır.
Tedbiri bırak da, şöyle diyen kişinin sözüne kulak ver,
Ey dost! Hiçbir tedbir alma ki, her şeyin tek mâliki kalasın
Bu mâlikiyyet söz ve fiildedir.
Böylece endişelenmekten sakın."[20]

ŞAHSİYETİ

Şeyh Zâfir Hazretleri "âlim, fazıl, ârif, edîb, kâmil bir zat idi. Padişahın devr-i ikbalinde, âmâl-i dünyeviye peşine düşmeyen, kûşe-i vahdet-i ihtiyar eden eazımdandır. Orta boylu, melihu'l-vech mahbûbu'l-kulûb bir zât-ı âlî-kadr idi.[21]"

---

[19] Vassaf, a.g.e, s.260 'da bu bilgi geçmekle birlikte biz çocuk sayısının aslında Şeyh'in İstanbul'daki çocuklarıyla sınırlı olmadığını, geldiği Trablus bölgesinde eş ve çocuklarını bıraktığını, Şeyhin yaşayan torunlarından Abidin Zâfir Bey'den öğreniyoruz.

[20] a.g.e. , s.260

[21] Vassaf a.g.e. s.260

Şeyh Zâfir Efendi gerek Kuzey Afrika dolaylarındaki manevi ağırlığını, gerekse Padişah II. Abdülhamid nezdindeki itibarını kesinlikle kötüye kullanmamıştır. Her zaman devlet idaresine karşı mesafeli durmuştur. Devrinde her ne kadar kimi Şeyhler[22] yönetime direk müdahil oldularsa da Şeyh Zâfir Efendi bu tür hesapların içinde olmamıştır.

II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu Şeyh Zâfir Efendi hakkında şunları söylemektedir: "Şeyh Zâfir pek muhterem bir zattı. Sarayda herkes tarafından saygı görürdü. Özellikle genç yaşta, henüz şehzadeyken Şâzelî tarîkatı müntesibi olan, babam Abdülhamid Han Şeyhi'ne büyük bir bağlılık ve saygı gösterirdi. Memlekette bir hastalık vukû bulduğu zaman hemen Tekke'de Şeyh Efendi Buhari-i Şerif, Hizb-el Bahr okuturdu. Abdülhamid, Buhari-i Şerif'i bu suretle bastırmış ve Müslüman memleketlere hediye olarak göndermişti[23]

ESERLERİ

1. EL-ENVARU'L KUDSİYYE Fİ TENZÎH-İ TURUKİ'L KAVMİ'L- ALİYYE

Eser Arapça olup Şeyh Zâfir'in en önemli eseridir. Eserin te'lifi 1880 yılında tamamlanmış olup, İstanbul Maarif Nezaretinin vekaletiyle, Şeyh'in sağlığında 1301-1304-1307 yıllarında üç baskı yapmıştır. Kitabın bir diğer

---

[22] Dönemin önemli Rufai Şeyhlerinden olan Ebu'l-Hüdâ Şeyh Zâfir'in tam aksine terakki ve ikbal peşinde koşuyordu. Sırf bu vasıflar yüzünden II. Abdülhamid'in Şeyh Zâfir'e alaka göstermesini hazmedemeyen Ebu'l Hüdâ, Şeyh Zâfir'e iftiraya varan pek çok yola başvurmuştur. bkz. N.Hanif, a.g.e., s.257; Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, c.3-4, s.1076-1077 İst., 1977

[23] Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid*, s.22.,Güven Yay., İst. 1960

özelliği 1302-1885 yılında basılan , 423 sayfa olan eserdir ki, burada Arapça olan metnin kenarına Türkçe tercümeleri de konmuştur. Bundan maksadın da Türklere Şâzelîliği, Araplara da Türkçe'yi tanıtma gibi bir amaç taşımaktadır. Türkçe'ye tercümeyi ise Adliye Müfettişi Yusuf Şetvan Bey yapmıştır.[24]

Eserde Şâzelî tarîkatına dair önemli bilgiler yanında, tarîkat büyükleri anlatılmış, kitabın yarısı ise tarîkatın virdleri ve zikirlerine ayrılmış. Kitapta geçen dört fasıl şunlar:

birinci fasıl: zikir ve virdin fazileti;

ikinci fasıl: tasavvuf ıstılahları;

üçüncü fasıl: Şâzelîye Tarîkatı ve İmam [ebu'l-Hasan] Şâzelî (r.a.);

dördüncü fasıl: Şâzelî Tarîkatının bir fırkası: Medeniye.

Kitap büyük boy olup, 303 sayfadır. Eserde ayrıca tasavvuf terimleri hakkında bilgiler ve adab-erkan ile ilgili konular aktarılmıştır.Kitabın sonunda II. Abdülhamid'e övgü yer almakta ve kendisine dua edilmektedir.[25]

2. EN- NÛRU'S- SATI' VE' L- BURHANÜ'L- KATI'

Eser küçük boy, 62 sayfadır. 1301 tarihinde İstanbul'da neşr edilmiştir. Eserin yarısı müridlere ve saliklere rehberlik edecek konular, zikir ve keyfiyeti üzerinde

---

[24] Yusuf Şetvan Bey, Adliye Nazır'ı Abdurrahman Paşa zamanında Adliye Müfettişliği görevinde bulunmuş, aynı zamanda ilmî bir çevreden yetişmiş, babasının Fatih haziresinde yatan meşhur muhaddis Şetvan Efendi olduğunu öğreniyoruz. bkz. Revnakoğlu 76/2; bkz. Güven a.g.t. s.5.

[25] Kara, a.g.m. s.25. ; Yücer a.g.e. 607

dururken, kitabın diğer yarısında tasavvuf muarızı şeyhlerin mektupları ve verilen cevaplar yer almaktadır.

3. AKRABU'L-VESAİL Lİ-İDRAKİ MAALÎ MÜNTEHABİ'R-RESAİL

Bu eser başka bir şeyh tarafından kaleme alınmış seçme tasavvufi meseleler niteliğindedir. Bir kısım risale ve mektuplar *en- Nûru's- Sâtı' ve' l- Burhânü'l- Kâtı'* adlı eserde mevcuttur. [26]

4. EL- VAZÎFETÜ'Z-ZAFÎRİYYE

Toplam on sayfa olup, *El-Envâru'l Kudsiyye*'nin sonunda iki defa basılmıştır[27].

---

[26] Bu bilgiyi Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya* (c.1, s.252) 'dan aktaran Yücer a.g.e. s.607

[27] bkz. Güven a.g.t., s.371.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEYH ZAFİR VE II. ABDÜLHAMİD

İSTANBUL'A İLK GELİŞİ VE ABDÜLHAMİD'LE TANIŞMA

Şeyh Muhammed Zâfir Efendinin İstanbul'a gelişi ve özellikle de II. Abdülhamid ile tanışması hep kitaplara konu olmuştur. Bu konu da bir türlü orta yol bulunamamıştır. Her iddia kendi içinde bir takım tutarsızlıkları barındırmakla birlikte, biz bu rivayetlerin kayda değer olanlarını buraya alıp, takdiri okuyucuya bırakmayı uygun bulduk.

Bu konudaki ilk rivayet II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu'nun anlattıklarıdır[28]. Babasının huy ve adetlerini anlatırken, şunları söylemektedir:

"...İnsanlar çok müfteridir. Bildiklerini, bilmediklerini uydurup söylemekten çekinmezler. Babam hakkında iftiraların birisi de onun büyücülüğe, hurafelere inandığı hakkındaki sözlerdir. Mutlak bir iktidara sahip olan babamın büyü yaptırmaya ne ihtiyacı vardı? Ne için ve kimin için büyü yaptıracaktı? Halbuki babam doğru ve tam bir dini itikada sahip bir müslümandan başka bir şey değildir. Beş vakit namazını cemaatle kılar, Kur'an-ı Kerim okurdu. Gençliğinde Şâzelî tarîkatına girmişti. Daima camilere devam ettiğini, Ramazanlarda Süleymaniye Camisinde namaz kıldığını, o zamanlar camide açılan sergilerden alışveriş ettiğini hikaye tarzında anlatırdı. Böylece, camide namaz kıldığı günlerin birinde Hamza Zâfir

[28] Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid*, s.21, 22, Güven Yay., İst., 1960.

Efendi adında muhterem bir şeyhe tesadüf edip onunla ahbap olmuş, [bu ahbaplığın ilerlemesi neticesinde Şeyh Muhammed Zâfir'le tanışmış] bu tarîkata [Şâzelî tarîkatına] intisap etmiştir. Keza, Yahya Efendi Tekkesinin büyük şeyhi olan Abdullah Efendi vasıtasıyla dahi Kadiri tarîkatına intisap etmiştir."

Yine bu konu ile alakalı Ayşe Osmanoğlu bir röportajında[29], bütün bu uydurulan rivayetlerin kasıtlı olduğunu ve babasına yönelik olarak "Abdülhamid, hurafelere inanırdı." fikrini vermek için çıkarıldığını söyler.

Bir diğer rivayet[30] ise yine Şeyh Zâfir'e atfedilen üfürükçülük iddiasına benzer:

"Abdülhamid Han henüz şehzade iken, bir tenezzüh sırasında, Kağıthane Seyezcibaşı'nda Şeyh Muhammed Zâfir ile karşılaşmış, Şeyh Muhammed Zâfir Efendi hiçbir alamet dahi yok iken, Abdülhamid Han'a tahta çıkacağını müjdelemiştir. Kısa bir süre sonra hiç umulmadık hadiseler cereyan etmiş ve Abdülhamid Han padişah koltuğuna oturmuştur. Tahta oturması ile birlikte Şeyh Muhammed Zâfir'i çağırtmış ve memleketine göndermeyerek, kendisine intisap etmiş ve şeyhine bir tekke inşa ettirmiştir."

II. ABDÜLHAMİD HAN VE ŞEYH ZAFİR

Abdülhamid ve Şeyh Zâfir ilişkisinden önce, Zâfir ailesinin Osmanlı ile tanışıklarının tarihine bakmak gerekmektedir. Bu ilişkinin tarihinin Abdülhamid'le başlamadığı, Yavuz Sultan Selim'e kadar dayandığı Revna-

---

[29] Ayşe Osmanoğlu, röportajı yapan: Selahattin Sanat, *"Ayşe Hamid Osmanoğlu diyor ki: Babam Abdülhamid korkak değildi."* s.2, Tercüman Gazetesi, 2 Ocak 1956 Pazartesi

[30] C.S.R arşivi 76/2

koğlu'nun kayıtlarında geçmektedir. Şöyle ki, Mekke ve Medine ile ilgili eski kayıtlardan yola çıkarak verilen bilgilerde, Zâfir ailesinin büyük dedeleri Hasan ez-Zâfir, kontrolündeki insanlarla Mısır Seferi (1517) sırasında Yavuz Sultan Selim'e yardımcı olmuştur. Bu hizmeti karşılığında kendisine Bedevi baskınlarına karşı mücadele etme görevi verilmiştir. Bunda muvaffak olup halkın takdir ve sevgisini kazanınca, Yavuz tarafından ağa ünvanı ile taltif edilerek "Agavat-ı siyahiye" den kabul edilmiş, makâmât-ı mukaddese'nin âsâyiş ve nizamıyla meşgul olma işine getirilmiştir. Bu vazife hayatının sonuna kadar Hasan Ağa'nın üzerine kalmış ve nesilden nesile intikâl ederek Medeniye kolunun kurucusu Muhammed Hasan Zâfir'e kadar ulaşmış. Tanzimat ilanı ile de son bulmuştur. [31]

Hemen hemen bütün eserler Abdülhamid ile Şeyh Efendi arasındaki yaklaşık 23 yılı bulan ilişkinin sıradan bir ilişki olmadığını gösteriyor. Her şey den önce arada manevi-tasavvufi bir bağın olduğu aşikar. Rivayetler Abdülhamid Han'ın tasavvufla içli dışlı olduğunu, Kadiri, Nakşibendi, Rıfai tarîkatlarından dersli olduğu ve akabinde Şâzelîye tarîkatıyla bağlılık kurduğunu ve ömrünün sonuna dek sadece Şâzelîye tarîkatına bağlı kaldığı aktarılan kimi rivayetlerde anlaşılmaktadır. Bu bağlılığı sadece siyasi sebeplere tahsis etmek ne derece doğru olur bilinmez ama, aradaki ilişkinin boyutuna bakınca bu işi sadece Pan-İslâmizm siyasetinin bir parçası gibi görmek çok büyük bir haksızlık olacaktır.

Rivayetler daha çok satır aralarında ve tekrarlanan şeyler olmakla birlikte yine de önem arzetmekte. Yine Abdülhamid sürgündeyken hususi doktorluğunu yapan,

[31] C.S.R. 76/2

Atıf Hüseyin Bey'e anlatılarından da yine bazı ayrıntıları yakalamak mümkün. 1911 Tarihli tutulan defterde Abdülhamid 5-6 yaşlarında saraya getirilen ve bir müddet sarayda kalan, gayr-ı müslim bir kızın geçirdiği bir hastalıkla ilgili doktoruna şunları anlatıyor:

"...Kıza gelince... Hepimiz seviniyorduk... Lakin burnunda bir koku peyda oldu.. Bu güzel kızı... doktorlar tedavi etti.. Tıbbî tetebbualar yaptı.. Senelerce iyi olmadı.. Bir gün Şeyh Zâfir'e söyledim.. "Efendim benim hanım[32] buna ilaç bilir.. memleketinde öğrenmiş.. isterse bir kere gelsin, görsün.." dedi. Gittik.. Kızı gördü.. Pek kolay, dedi.. Tabîi Trablusluydu.. Türkçe bilmiyor.. Tercüman ile konuşuyorlardı... "Kızın tepesinde "key" (dağlama) yayacağım.. Burnundaki illete Arapça "hanazır" derler" dedi... "Bu illet key ile bunun yanına bir çıban yayacak.. Oradan bir cerrah yarar, cerahat çıkar.. İyi olur" dedi. Filhakika tepesinden ufacık bir demir parçasını kızdırarak key etti.. Filhakika dediği gibi boynunda bir kabarcık oldu. Birkaç gün sonra Yıldız Hastahanesi Operatörü Osman Bey ki sonra paşa olmuş idi... Mabeyn cerrahlarından mektep muallimlerinden idi. Haber gönderdik geldi.. Bir neşter ile açtı.. Biraz cerahat çıktı.. Kızın da burnunda koku kalmadı.. Sonra bir kocaya verdim....."[33]

Sâmiha Ayverdi tarafından aktarılan bir başka rivayette[34] ise, saray hekimlerinden Ermeni Katoliği Dr. Ferdinand Paşa dolayısıyla zikredilmiş. Bahsi geçen mevzu, Şeyh Zafir'in saray doktoru tarafından tedavi edil-

---

[32] Bu eşi Deblec Hanım olmalıdır.

[33] M.Metin Hülagu, Sultan Abdülhamid'in Sürgün Günleri, Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey'in Hatıratı, s.118, Pan yay., İst. 2003.

[34] Semiha AYVERDİ, Hey Gidi Günler Hey, s.35, Kubbealtı yay. İst. 2002

mesi. Saray'la olan yakınlığa belki küçük de olsa bir örnek. Semiha Ayverdi Hanım anlatıyor:

"Ferdinand Paşa sarayın tek gayrı müslim hekimlerinden değildi. Gene babamdan dinlediğime göre, Ferdinand Paşa mı yoksa bir başka hristiyan saray doktoru mu tam hatırımda kalmamakla beraber son günlerini yaşayan bu doktorlardan birinin:

"Padişahımızın çok nimet ve ihsanını gördüm. Bu arada Şeyh Zafir Efendi'yi de konağında bir çok defa tedavi ettim. Bana çok insanî bilgiler verdi. Hele küfran-ı nimetin bir cehennemlik sıfatı olduğunu öğretti. İşte bu yüzden nimeti ile perverde olduğum Zât-ı Şâhâne'ye lütfen söyleyiniz sakın gayr-ı müslimlere güvenmesin! Hatta bana bile güvenmesini yadırgarım." dediğini babam, o sırada hastanın etrafında olan zevattan dinlediğini söylerdi."

Yine Abdülhamid Han'ın Şeyh Zâfir Efendiye ahiret adamı gözüyle, Şeyh Ebu'l Hüdâ'ya ise dünya adamı gözüyle baktığını; bir kadını kendisine nikah edeceği zaman ya Şeyh Zâfir Efendi'yi, ya da sarayın başimamını hususî dairesine celbettirdiğini ve nikah merasimini yaptırdığını kaynaklardan[35] öğreniyoruz.

Yine tarihî bir vesikayla sabit olduğu üzere, II. Abdülhamid'in cenaze merasiminde, Şâzelî dergâhının meşayihi protokolün ön sıralarında yer almış, dergahın zakirbaşısının yanık bir Arabî eda ve son derece hazin bir seda ile okuduğu na't, törene katılan herkesi duygulandırmıştır.[36]

---

[35] Süleyman Kani İrtem, Bilinmeyen Abdülhamid-Hususi ve Siyasi hayatı- Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, s.116,179, Temel yay., İst. 2003

[36] Tasvir-i Efkâr, 12 Şubat 1334 Salı

SIRADIŞI BİR TEKKE :ERTUĞRUL TEKKESİ (BEŞİKTAŞ ŞEYH ZAFİR TEKKESİ)

İstanbul Beşiktaş'ta Barbaros Bulvarı, Yıldız Caddesi, Serencebey Yokuşunda bulunan 265 no'lu ada ve 4 no'lu parselde kayıtlı[37] bulunan Ertuğrul Tekkesini, II.Abdülhamid Han büyük bir sadakatle bağlı olduğu Şeyhi, Muhammed Zâfir Efendi için yaptırmıştır. Şazeli Tarîkatı Medeni kolunu temsil eden tekke, ilk Şeyhine nispetle "Şeyh Zâfir Tekkesi Mescidi" adı ile de anılmaktadır.[38]

II. Abdülhamid Han'ın büyük bir ilgisine mazhar olan Şeyh Muhammed Zâfir hazretleri için İstanbul'da yaptırılan Ertuğrul Tekkesi, o dönemde inşa edilen, Unkapanı ve Alibeyköy Şazeli tekkeleri içinde en büyüğüdür. Cami, tevhidhane ve selamlığı içinde barındıran asıl bina, harem ve misafirhane binaları 1305/1887 yılında tamamlanmış, daha sonra Şeyh Muhammed Zâfir Efendi'nin 1903 tarihinde vefatının arkasından, 1324/1906 yılında kabrini de içine alan bir türbe, kitaplık ve çeşme eklenmiştir.[39] Minarenin 1905'ten önce eklendiği tespit edilmektedir. Daha çok mimarisi ile ilgili yazı yazılan, tekkenin ve akabinde yapılan binaların mimarı, İtalya'da, "stile floreale" adı altında "art nouveau" üslubunu oluşturan Osmanlı Devletinin başmimarlığına tayin edilen Raimondo d'Aronco'dır. (ö.1932) Binanın mimari yapısında klasik Osmanlı üslubundan ziyade batı üslubu hakimdir. Tekke'nin

---

[37] Özdamar, a.g.e., 26

[38] Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, İst. 1965

[39] Tanman, *Şâzelîlik*, İST. A., VII/140, *Ertuğrul Tekkesi*, İST. A., III/196-198; *Düden Bugüne Beşiktaş*, Ed. Nuri Akbayır, s.190-192, İst., 1998

mimarı belli değildir. Sultan II. Abdülhamid Han külliyenin inşasına nezaret etmesi için o zamanlar Mabeyn-i Hümayun müşiri olan, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'yı görevlendirmiştir.[40]

Kitaplarda nakledilen bilgilere göre Abdülhamid Han'ın bizzat kendisinin yaptırdığı bu külliyeye toplam 821479 kuruş harcanmıştır. Sırf tefrişat masrafı için Hazine-i Hassa'da tekkeye 70071 kuruş, ayrıca bu mefruşatın tecdid ve tamiri için de 3334 kuruş ayrılmıştır.[41]

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ndeki Hayrât-ı Şerife Defterlerine göre tekkenin yapıları ve bölümleri şu şekildedir:

"Yıldız Caddesindeki ahşap meşrutahanesinin müştemilatı, "Fevkânî ve tahtânî (altlı üstlü) 19 oda, 4 sofa, 5 hela, 1 hamam, 1 matbah (mutfak), 1 odalı köşk ve bekçi odasından ibarettir.

Aynı cadde üzerindeki kâgir meşrutahane ise, "fevkânî ve tahtânî 18 oda, 2 sofa, 1 avlu, 3 hela, 1 matbah, 1 hamam ve bahçeyi" içeriyor.

Hasanpaşa deresi sokağındaki kâgir dervişan dairesi ise, "kâgir 6 oda, ahşap 2 oda, 1 matbah, 1 kiler ve koridor, 4 göz hela, 1 çamaşırhane, 1 kurnalı hamam ve acı su haznesi, bahçe ve aralığı müştemil avludan ibarettir." [42]

Genel olarak külliye vazifesi gören binaların duvarları kâgir, çatıları ahşaptır. Caminin minaresi taştandır. Kadınlar mahfelinin kafeslerini, kendisi ciddi bir marangoz ustası olan Abdülhamid Han tarafından yapılmıştır. Türbe ve çeşme, beyaz mermerden yapılmıştır. Tekkelerin ka-

---

[40] C.S.R. 76/2

[41] C.S.R. 76/2-4

[42] İ. Vakıflar Bölge Müd. Hayrat-ı Şerife Defteri, Beyoğlu/ Beşiktaş Bölümü I/ 125-126, 131'den alıntı yapan için bkz. Özdamar, a.g.e., s.26-28

patılmasıyla birlikte, binaların mülkiyeti vakıflara geçmiş, sonrasında Cumhuriyet döneminde cami ve tevhidhane dışında kalan bölümler Şair Nedim İlkokulu olarak kullanılmıştır.[43] 1957'ye kadar İlkokul olarak kullanılan tekke, daha sonraları camiye çevrilmiş lakin 1960'lı yıllarda ana binanın çökme tehlikesi geçirmesi üzerine, 1969-1973 yılları arasında Vakıflar idaresi tarafından onarıma tabi tutulmuş, onarım sonrasında depolarda çürümeye terk edilen tekke eşyalarının sergileneceği müze olması düşünüldüyse de siyasi sebeplerle vazgeçilmiştir.[44] Tekke'nin geçirdiği bu evreler sırasında muhtelif binalarının orjinalliği bozulmuş, ilk icraat olarak taklardaki kıymetli kitabelerin üzeri çimento ile doldurulmuştur. Sakızlı Hattat Abdülfettah Efendi'nin (1814-1896) imzasını taşıyan tekkenin şadırvan aynalarındaki yazılar bile tamir ve ikmal için kısmen kazınmış, kısmen de sıvanmıştır.[45]

Tekke daha çok eğitim amaçlı olarak kullanılırdı. Trablus'un Mısrata beldesinden her sene gelen dervişler burada bir sene boyunca itikadi ve tasavvufi eğitim alıp, icazetname alırlardı. Bununla birlikte tekke, İslâm dünyasından pek çok misafirin konaklama yeri olmuştur.

---

[43] Bir dönem Şair Nedim İlkokulu'nda okuyan Güner Ener, o dönemle ilgili hatıralarını anlattığı yazısında, 1940'lı yıllarda Şeyh Ebu'l Hüdâ'nın Rufai tekkesinde çıkan yangından sonra, insanların Şeyh Zâfir Tekkesine akın ettigini söylüyor. Tekkeyle ilgili intibalar anlatıldıktan sonra, Tekke sakinlerinden, Tekke'nin ikinci Şeyhi, Şeyh Zâfir'in oğlu Şeyh İbrahim Zâfir'in zaman zaman yanına gidip onu dinlediklerinden ve İbrahim Zâfir'in oğlu Avukat Sait Zâfir'in özel bir bahçeyi kendilerine gezdirdiğinden bahsetmiş. Yazının tamamı için bkz. Güner Ener, "Has Semt Beşiktaş", İstanbul- üç aylık dergi- , Sayı: 15, sayfa: 101-107, Tarih Vakfı, İst., 1995

[44] Tanman, İST. A., c.3, s. 196.

[45] C.S.R. arşivi 76/2-2

Sadece meşayih ve ulema değil, saraya resmi işleri için gelen Arap kabile reisleri de tekkede ağırlanırdı. Misafirlerin ve tekkede kalan dervişlerin, yiyecek ve içecekleri Saray-ı Hümayun'dan veya Matbah-ı Amire'den karşılanırdı. Meşrutiyetten sonra da 300 lira "taâmiye" konulmuştu. Dergahın zengin bir evkafı vardı. Tekke ile birlikte bir çok ağaç ve çeşitli meyveler bulunan geniş bir arazi, Akaretler caddesindeki bütün binalar ve Tophane'nin altındaki sıra dükkanların hepsi bu tekkeye vakfedilmiştir. Ayrıca Hamidiye ve Orhaniye camilerinin de vakıfları dergaha bağlanmıştır.[46]

ABDÜLHAMİD VE ERTUĞRUL TEKKESİ

Tekkenin ayin günü Cuma idi. Ayin-i Şerif Cuma günleri cuma namazından sonra icra olunur ve her akşam yatsıdan sonra "vazife" adı verilen şâzelî evradı okunurdu. Bu usûl tekkelerin kapatıldığı güne kadar devam etmiştir. Abdülhamid Han Cuma selamlığı için zaman zaman tekkeye gelir ve Cuma sonrası ayin-i şerife iştirak ederdi. Yine Abdülhamid Han'ın ömrünün son demlerine kadar Şazeli tarîkatına bağlılığını devam ettirdiğini ve bu tarîkat derslerini aksatmadığını kaynaklardan öğreniyoruz.

---

[46] Afife Batur'un naklettiği bilgiye göre: İstanbul Hamiş Vakfiye Defteri, defter no: 375, s.105-7 de kayıtlı olduğu üzere, Şeyh Zâfir Efendi hayatta olduğu sürece 2400 kuruş aylık alacaktır. (....) Vakıf kayıtlarında, dergâha adı geçen üç caminin vakfiyelerinin gelirlerinden yiyecek tahsisatı ayrıldığı yazılıdır. Örneğin, bir aylık istihkak: 420 okka et, 180 okka yağ, 330 okka pirinç, 90 okka un, 120 okka toz şeker, 110 okka soğan, 37 okka tuz. bkz. Afife Batur, *Anadolu Sanatı Araştırmaları 1*, s.108, İTÜ Mimarlık Tarihi ve Röleve Kürsüsü, İst., 1968

Ertuğrul Tekkesi'nin iki şeyhi olmuştur. İlki Şeyh Muhammed Zâfir Efendi'dir. Diğeri ise oğlu İbrahim Zâfir Efendi' dir. (ö.1947). Şeyh İbrahim Efendi olmadığı zamanlarda yerine vekaleten kardeşi Ebu'l Hasan Zâfir bakmaktaydı. Şeyh İbrahim Zâfir Yahya Efendi Mezarlığında medfundur. Şeyh Muhammed Zâfir Efendi Camii önündeki türbede medfundur. Yanında ise kardeşleri Hamza Zâfir (ö.1904), Beşir Zâfir (ö.1909) yatmaktadır. Türbe dışında ise Şeyh Zâfir'in eşi Deblec Hanım (ö.1912) yatmaktadır. Saraydan evlendiği eşi Tir-i Nigah Hanım (ö.1928) Maçka mezarlığında yatmaktadır.

Tekkenin bir diğer önemli özelliği de zakirleri ve serzakirleridir. Burası devrin en önemli simalarının gelip namaz kıldığı, pek çok mühim şahsiyetin misafir olarak kaldığı önemli bir mekan olması hasebiyle, musikiye önem verilir, güzel sesli, musikiye vakıf zakirbaşıları seçilirdi. Bu görevleri yürütenlerden bazıları şunlardı:

1. Mescid-i Nebevi'nin müezzinlerinden Abdullah Efendi,
2. Hattat Hacı Nuri Bey,
3. Baş müezzin İskenderiyeli Şeyh Mustafa Efendi,
4. Ahmet Ziyaeddin Gümüşanevi (ö. 1311/1893)'nin oğlu Hafız Abdülgani Efendi (ö.1334/1916),
5. Mekke muhasebecisinin oğlu ve dergahın üçüncü müezzini Hattat Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi.
6. Eski Şarkhânendelerden Hâfız Sâim Bey,
7. Zâkirbaşı Ahmed Beysûnî,
8. Mülkiyeli Ahmed Fûlî, [47]

[47] C. S. R., 76/2-16

Ertuğrul Tekke üzerine bugüne kadar yazılan pek çok yazı ve araştırma[48], hep tekkenin mimarisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Tekke'nin de belki önüne geçen ve muhtelif makalelere konu olan Şeyh Zâfir türbesi, mimarı münasebetiyle çok konuşulmuştur. Tekke'yi inşa eden mimar Raimondo D'Aranco (1857-1932) İstanbul'la ilk ilişkisi 1894 yılında "Osmanlı Sergisi" projeleri ile başlamış, 1896 yılında II. Abdülhamid tarafından baş mimarlığa getirilmiş, 1896-1908'li yıllarda hem Anadolu topraklarında hem de İtalya'da çalışmıştır. Bu süre zarfında yaptığı eserler sayılıdır.[49] Mimar tıpkı önemli eserlerinden birisi olan Şeyh Zâfir külliyesi gibi bugün, hak ettiğinden daha az bilinen veya unutulmuş bir sanatçıdır. Halbuki 1900'lerin başında hem İstanbul'da tanınıyordu, hem de uluslararası kariyeri ile dönemin önemli mimarlarından birisi idi.[50]

---

[48] Bu çalışmalarla ilgili bkz. Afife BATUR, *Yıldız Serencebey'de Şeyh Zâfir Türbe, Kitaplık ve Çeşmesi,* Anadolu Sanatı Araştırmaları I, 103-136, İ.T.Ü. Neşr. 1968; Afife BATUR, *Zâfir Efendi/ R. D'Aronco ve Küçük Bir Başyapıt*, Fol Dergisi- üç aylık dergi, Mayıs 1995; Oktay ASLANAPA, *Osmanlı Devri Mimarisi*, 457-458, İst. 1985; Samih RİFAT, *Sultan, Şeyh ve Mimarın Öyküsü*, Fol Dergisi, sayı 1, 49-71, İstanbul, Mayıs 1995; Nilgün OLGUN, *İstanbul-Beşiktaş Şeyh Zâfir Türbesi, Kitaplığı ve Çeşmesi Restorasyonu*, 333-340, İst., 1993

[49] Bu eserlerden bilinenleri şunlardır: Serencebey, Şeyh Zâfir Türbesi; Kuruçeşme, Nazime Sultan Yalısı; Kireçburnu, Cemil Bey Evi; Tophane, Hamidiye Çeşmesi; Yıldız Sarayı, Şale Köşkü; Beyoğlu, Botter Evi; Tarabya, İtalyan Evi, bkz. Afife BATUR, Raimondo D'Aaranco, İstanbul' da bir İtalyan Mimar, s.18-20, Skylife Dergisi, Şubat 1995

[50] a.g.m. s.18

Eser bir diğer nokta itibariyle bize son dönem Osmanlı Mimarisi hakkında önemli ipuçları vermektedir. Ertuğrul Tekke'si 1305/1887 yılında Şeyh Muhammed Zâfir Efendi için Hamidiye, Orhaniye camileriyle birlikte inşa edilmiş, Şeyhin vefatından (1903) sonra, 1324/1906 yılında türbe kitaplık ve çeşme eklenmiştir. Yine minarenin de 1905'ten önce minarenin eklendiği tespit edilmektedir. Dört adet avlu girişi bulunmaktadır. Bunların en gösterişli olanı, güneyde daha çok padişahın cuma selamlığında kullandığı, hünkar mahfeline geçiş olan bölümdür.

Cami-tevhidhane ile selamlık birimlerini, ayrıca cami-tevhidhane ile bağlantılı hünkar dairesini barındıran ana bina iki katlı, ahşap iskeletli bir yapıdır. Duvarları içerden bağdadi sıva, dışarıdan ahşap kaplama ile oluşturulmuş, çatı günümüzde Marsilya tipi kiremitlerle kaplanmıştır. Kuzeyde kısmen kâgir bir bodrumun üzerine oturmaktadır. Yapı kendi içinde üç ana bölüme ayrılır: Ortada kare planlı cami-tevhidhane harimi, bunun güneyinde "T" planlı hünkar dairesi, kuzeyinde de hünkâr dairesinin simetriği olan selamlık kanadı yer almaktadır. Altı adet giriş bulunmakta, güneyde, hünkâr dairesine geçit veren kapının (hünkar kapısının) üzerinde 1305 /1887 tarihli inşa kitabesi yer almaktadır. Ta'lik yazı ile yazılan kitabeyi Ahmet Muhtar Efendi'ye (öl. 1910) aittir.

Gerek hünkâr dairesinde gerekse de selamlık kanadında, kıble eksenine göre simetrik düzende tasarlanmış merdivenli sofalar ile bunların çevresinde dikdörtgen planlı mekanlar ve hela-abdestlik birimleri bulunmaktadır. Söz konusu yerleşim her iki katta da pek az farkla tekrar edilmiştir.

Güney cephesinde, hünkâr kapısının yanında bulunan giriş, hünkar dairesi sofası ile bağlantılı olan bir koridor

aracılığı ile cami-tevhidhane harimine geçit ve Doğu cephesindeki girişlerden biri doğrudan selamlığın zemin kat sofasına, rüzgarlık türünden küçük bir çıkıntı ile donatılmış olan diğeri ise, birbirini izleyen, son cemaat yeri niteliğinde iki mekana açılmaktadır. Söz konusu mekanlardan ikincisinde cami-tevhidhane harimine açılan kapı ile fevkani kadınlar mahfiline çıkan merdiven bulunur.

Yapının çekirdeğini oluşturan esas cami- tevhidhane bölümü sekizgen planlıdır. İki kat boyunca yükselen bu sekizgen planlı hacmin üstü ahşap iskeletli, bağdadi sıvalı, çatı altında gizlenen bir kubbe ile örülmüştür. Söz konusu kubbe sekiz dilimli olarak tasarlanmış, böylece alt yapı ve taşıyıcı sistem ile üst yapı arasında uyum vurgulanmıştır. Üst kat sütunları arasında kalan boşluklar kubbe eteğine kadar ahşap kafeslerle donatılmıştır. Titiz bir işçilik mahsulü olan bu kafesleri, kendisi marangoz ustası olan II. Abdülhamid'in imâl ettiği söylenmektedir. Üst kat kadınlar mahfelinin ilintili olduğu kapının, saraya ait kadınlarca kullanıldığı sanılmaktadır. Cami-tevhidhane'nin duvarlarında sadece köşebentlerle yetinildiği gözlenir. Tavanlarda, ahşap kaplama üzerine gerilen muşambaların yüzeyine, duvardakilere uyum gösteren nakışlar yapılmıştır. Özellikle hünkâr dairesine ait olan mekanlarda duvar ve tavan tezyinatının, Yıldız Sarayı'ndaki birtakım bölümlerde bulunan tezyinatın yoğunluğa ulaştığı tavan göbeklerinde ve eteklerinde yaldızlanmış kartonpiyer öğelerinin kullanıldığı fark edilmektedir. Cami-tevhidhane olarak kullanılan bölümün tavan süslemelerinin diğer bölümlere nispeten daha sade tutulduğu gözlenir. Eserin, gayrimüslim saray nakkaşlarının elinden çıkması yapıya profan bir hava katmaktadır.

Yan yana yer alan minber ile mihrap ahşap malzemesi, tasarımı ve süslemesi ile tam bir bütünlük içindedir.

Mihrap nişinin içi, kordonlarla iki yana tutturulmuş püsküllü perdeler, ortada zincirlerle asılı kandil, tepede ay-yıldız grubu ve yıldızdan çıkan altın yaldızlı ışınlarla bezelidir. İki yandan yivli pilastlar ile kuşatılmış olan mihrap nişinin üzerinde 1305/1887 tarihli mihrap ayeti panosu yer alır. Bunun da üstünde, mihrap ile minberi birbirine bağlayan, yatay konumda konsollu bir silme uzanmaktadır. Minber, kabartma rozetlerle süslü korkuluğu ve yuvarlak kemerli köşk kısmı ile garip, oransız bir görünüm arz eder. Doğu yönünde bulunan ahşap vaaz kürsüsü, II. Abdülhamid dönemi saray mobilyalarını hatırlatan süslemeleri ile dikkati çeker. Özellikle kürsünün, cemaatin dağılımına göre icabında kendi ekseni etrafında dönebilecek şekilde imal edilmiş olması ilginçtir.

Yapının kuzeybatı köşesindeki girintiye yerleştirilmiş olan kâgir minare ile ahşap yapı kitlesi arasında herhangi bir organik bağ bulunmamaktadır.

Türbe, kütüphane ve çeşme konumları, malzemeleri ve tasarımları ile kendi içlerinde, ahşap tekke binasından tamamen bağımsız bir bütün oluşturmaktadır.[51]Türbe, kütüphanenin yapı taşlarının bugün Taşlık diye anılan yerde II. Abdülhamid'in kendisine yaptırmak istediği saray için getirttiği, fakat Şeyh Zâfir'in vefatı üzerine, türbenin yapımı için bir kısmının buraya taşındığı ve sarayın siyasi sebeplerden dolayı yapılmadığı rivayetler arasındadır.[52]Yine Tekke'nin yanında bulunan konakların her ne kadar misafirhane ve harem dairesi olarak kayıtlara

---

[51] Tekkenin mimarisinin iktibas edildiği bölümün tamamı için bkz. M. Baha TANMAN , *Ertuğrul Tekkesi* maddesi, DBİA, C.3., S.196-198, İst., 1994

[52] Temmuz 1964'de Zâfir konaklarda kalan Kazım Zâfir'den Afife Batur bu bilgiyi almış. Tamamı için bkz. BATUR, a.g.m, s. 113

geçmiş ise de, aslında ahşap konağın Şeyh Zâfir'in saraylı eşi, Tir-i Nigah hanım ve çocukları tarafından kullanıldığı ve taş binanın ise şu an türbe yanında yatan Şeyhin ikinci eşi Deblec hanıma ait olduğunu öğreniyoruz.[53]

NEDEN ERTUĞRUL TEKKE?

Ertuğrul adı, bir rivayete göre Osmanlı hanedanının ceddi Ertuğrul Gaziye nispetle verilmiştir, bir rivayete göre de, II. Adülhamid zamanında Yıldız Sarayının muhafazasına memur ve Domaniçli askerlerden mürekkep Ertuğrul Alayı efrâdı namazlarını bu camide kıldıkları için Ertuğrul Camii ismi verilmiştir.[54]

TEKKE'NİN İŞLEVİ, FONKSİYONU

Ertuğrul Tekke (Şeyh Zâfir Tekkesi) bilinen tekkelerin ihtiva ettiği özelliklerden farklı olarak, II. Abdülhamid döneminde İslâm dünyasında çok önemli bir yer işgal etmiştir. Tekke'de her sene Trablusgarp'a bağlı Sive ve Mısrata beldelerinden gelen dervişler ciddi bir eğitim sürecinden geçip, hayatın içine dahil olurlardı.

Tekke'nin ifâ ettiği en önemli fonksiyon ise hiç süphesiz, İslâm dünyasının kalbinin attığı dînî merkezlerden biri olmasıydı. Pek çok kabile reisi, İslam dünyasında isim yapmış Cemalettin Efgani, Muhammed Abduh gibi

---

[53] Bu bilgiyi bize taş konakta doğan Şeyh Zâfir'in torunlarından Abidin Zâfir Bey aktardılar.

[54] Bu rivayetler kaynakların pek çoğunda geçmese de kimi kaynaklar bu rivayetlere atıfta bulunmuştur. Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul* Ansiklopedisi, s.5230-5232, İst. 1971; Tanman, *Ertuğrul Tekkesi*, İST. A., III/ 196-198; *Dünden Bugüne Beşiktaş*, Ed. Nuri Akbayır, s.190-192, İst. 1998.

isimler tekkede misafir olarak kalmışlardır. Bunun yanında "yemen ayaklanması sırasında bir takım kabile reisleri de, İstanbul'a gelmişler, Sultan Hamid ile görüşmüşler ve aralarından bazıları, hünkârın mensup bulunduğu Şâzeli tarîkatı şeyhi Muhammed Zâfir Efendi'nin ikâmet ettiği, Zâfir Efendi Tekkesi misafirhanesinde kalmışlardı."[55]

[55] *Ressam Naciye Neyyal'ın Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları*, Haz. Fatma Rezzan Hürmen, s. 136, Pınar yay., İst., 2000

EĞİTİM VE KÜLTÜR AMAÇLI ÇOĞALTILMIŞTIR

SHAIKH MOHAMMED ZAFIR
(1828-1903)

Born in Mısrata district in Derne near Tripoli, Libya, 1244/1828. Member of the Madani branch of the Shadhiliyya order. His full name is Shaikh Mohammed Zâfir b. Mohammed Hasan b.Hamza Zâfir al-Madani at Trablusi al-Magribi ash-Shirazi. His father is Mohammed Hasan Zâfir al-Madani, his mother's name is Kamer. He received private lessons from his father. Stayed in Mısrata up to 19-20 ages. Following his basic education he went to Tunus, Algeria and Egypt. He then moved to Medina.He took lessons from scholars of the region. After completing his education he returned to Tripoli and stayed there until age of 43. He then became the successor of the Madani branch of the Shadhiliy-ya order.Meanwhile, his brother Hamza Zâfir came to Istanbul. He was introduced to Pertevniyal Valide Sultan (mother of Sultan Abdulaziz) by the governor of Tripoli, Mahmud Nedim Pasha (d.1300/1883). When she declared her willingness to join the order, Hamza Zâfir told her that his brother is the one to consult for that. And he advised him to be invited to Istanbul. So, Shaikh Zâfir came to Istanbul in 1287/1870 during Abdulaziz era. A house near Unkapanı has been assigned to him. He soon started giving lessons there. Abdulhamid II met him first there in one of the gatherings in disguise. He admired Shaikh Zâfiri a lot. Shaikh Zâfiri carried on these gatherings there for 3 years. He married a woman from the Sultan's palace in 1290/1873. And he went to Medina with the purpose of retiring into seculution. In

1293/1876 Abdulhamid II came to power. Shaikh Zâfiri was invited to the capitol once more. He started ritual and litany (dhikr) accoring to Shadhiliyya way in Yıldız Hamidiye mosque. Ertuğrul Tekkesi was built by the Sultan as a sign of his admiration to Shaikh Zâfiri. In that way, Shadhiliyya order had the chance of opening its first tekke in Ottoman territory. Shaikh Zâfiri wanted to go back to his country three times but the Sultan did not allow him. So he stayed here in Istanbul until he passed away in 1321/1903.

Shaikh Zâfiri influenced many of the important characters of his age. Among his disciples worth to mention are Tunuslu Hayreddin Pasha, Mohammed Abduh and Cemaleddin Efgani. Shaikh Mohammed b. Aziz, Ahmed Zâfir, İbrahim Zâfir are some of his successors. His wife Deblec Hanım died 1330/1912 and buried in his tomb. Shaikh Zâfiri had 14 boys and 9 daughters. His works:

1. Al-Envaru'l Kudsiyya fih Tenzih-i Turuki'l Kavmi'l Aliyye
2. an-Nuru's Satı ve'l Burhanu'l Katı
3. Akrabu'l vesail li-idraki maali muntehabi'r resail
4. al-Vazifetu'z Zâfiriyye

ERTUGRUL DERVISH LODGE MOSQUE

Ertuğrul Dervish Lodge Mosque which is located in Beşiktaş destrict, Barbaros Boulevard, Yıldız Street Serencebey Ascent, is a mosque built for sheikh Muhammed Zâfir Efendy (1823-1903) who lead the religious order of Sazeli by Abdulhamid II. For Sheikh Zâfir who

was given great importance by Abdulhamid Khan, Ertugrul Dervish Lodge was built. It was the biggest among Unkapani and Alibeyköy Dervish lodges.The mosque, and men's quarters, the sacred- territory and public guest-house were all completed in 1303. Following the death of Skeikh Zâfir Efendy in 1903, a tomb incltuding his grave, a library and a fountain were added ; the minaret was added before 1905. The architect is the person who had been written a lot about, and who created the style of "art nouveau" under the name of "stilefloreale" in Italy, and who was assigned for the chief architect position, Raimondo d'Aronco (d. 1932) The architectural structure is mainly based on western style rather than classical Ottoman style. Sultan Abdulhamid Khan gave work to inspect the building of the complex to the governer of Mabeyn-i Humayun, the hero of Plevne Gazi Osman Pasha. According to the books, 821479 piatres were spent for the complex that was built by Abdulhamid himself. Just for carpets and furniture. 70071 piatres, and for renovating and restorating 3334 piatres were paid, by the department of treasure.

According to the registrations of the regional Office of Pious Foundations, the sections of the dervish lodge are as following;

The structure in Yıldız Street wooden is composed of 19 rooms on two floors, 4 halls, 5 closets, a Turkish- bath, a kitchen, a pavilion of one room and a guard's room.

Another section made of stone on the same street consists of 18 rooms on two floors, 2 halls, 1 courtyard, 3 closets, 1 kitchen, a Turkish bath and a garden.

The dervish chamber mode of stone by Hasanpasa Valley has 6 stone – made rooms, 2 wooden rooms, 1 kitchen, 1 cellar and a coridor, 4 small closets, 1 laundry-

room, 1 Turkish- bath and water reservoir, and a large garden.

The walls of the building are made of stone and the roof is wooden. The minaret is stone. The cages of the department for ladies were built by the expert carpenter Abdulhamid Khan himself. The tomb and its fountain were made of white marble.

Right after the closing of dervish lodges, and transferring them to the Office of Pious Foundations, during the age of Republic , except the mosque, other parts of the complex had been used as Sair Nedim Primary School. Some parts have lost the orginality, some and religious inscriptions cavings had been filled with cement.

The writings of Sakizli Calighrapher Abdulfettah Efendy on the mirrors of water- tank for ritual ablutions were repailed or partly erased for the purpose of transportation or plastered.

The dervish lodge was mostly used for education. Dervishes from Misrata, Tripoli used to come over here to get the education of sufism and religious beliefs and get the ritual authorization. However it's been the residence of many guests from the Islamic world. Not only the experts or the scholars of Islamic theology, Arabic chiefs of tribes used to be welcomed. The food and beverage were provided from Imperial Palace or commander's kitchen, for the guests. 300 Liras for "taamiye" was charged after the constitution. The lodge had a rich estate. Lots of trees a large landscape with fruit trees including the complex of dervish lodge, the buildings on Akaretler Street and the shops in Tophane had all been dedicated to this lodge.

The ritual day of the lodge was Friday. The holy ritual was on Fridays after the Friday prayer and everynight after the evening prayer, Shadhiliyya evrad called "duty" used to be read. This kept going till the lodges were closed. Abdulhamid Khan used to come over the lodge for Friday visits and used to participate in the holy ritual.

Ertugrul Dervish lodge had two sheikhs the first of them was Muhammed Zâfir Efendy the next was his son İbrahim Zâfir Efendy (d.1947) the sheikh is buried in İbrahim Zâfir, Yahya Efendy Graveyard, the Sheikh is buried in front of Sheikh Muhammed Zâfir Efendy Mosque. His brothers Hamza and Beşir accompanies him just next to his grave. Outside of the tomb, the wife of Sheikh Zâfir, Deblec Hanım is buried..

Another feature of the lodge is its Zakirs and Serzakirs. Since it has been a place where the most important people of the era used to come and pray or stay as a guest, music had a great importance. The Zakirs who had a great talent in music used to be selected. Those are as follows; Abdullah Efendy who had been muezzin of Mescid-i Nebevi, Calligrapher Haci Nuri Bey, Chief muezzin, sheikh Mustafa from Alexandria, Hafiz Abdulgani Efendy, the son of Ahmet Ziyaettin Gumusanevi, the third muezzin of the lodge calligrapher Hafiz Huseyin Husnu Efendy.

YER VE ŞAHIS İNDEKSİ

A

Abdullah Efendi,, 35
Abdullah Ağa (Silahdar) 16
Abdüsselam b. Meşiş, 13, 15
Afrika 16
Ahmed Fûlî, 35
Ahmet Muhtar Efendi, 37
Ahmet Şetvan Efendi 22
Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevi, 35
Akaretler, 33, 45
Alibeyköy Şâzelî Tekkesi, 16, 17, 30, 43
Atıf Hüseyin Bey, 27, 28
Ayşe Osmanoğlu, 21, 24, 25

B

Barbaros Bulvarı, 30, 43
Beşir Zâfir, 34, 45

C

Cebel-i Zafrân 13
Cemalettin Efgani, 11, 40
Cezayir, 16, 18

D

Deblec Hanım, 20, 27, 34, 39, 42, 45
Derne 18
Domaniç, 40

E

Ebu'l Abbas el-Mursî,, 14
Ebu'l Hasan Şâzelî, 13, 14, 15, 22
Ebu'l Hasan Zâfir, 34
el-Hac Ahmed Efendi, 16
Ertuğrul Alayı, 40
Ertuğrul Gazi, 39
Evliya Çelebi, 7, 8
Eyyûbiler, 15

F

Fas 16
Ferdinand Paşa, 28

G

Gazi Osman Paşa, 31

H

Hafız Abdülgani Efendi, 35
Hafız Ahmed Efendi, 17
Hâfız Sâim Bey, 35
Hamza Zâfir, 18, 19, 25, 34, 41
Hamidiye Camii 33, 36
Hasan ez-Zâfir, 26
Hattat Hacı Nuri Bey, 35
Hattat Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi., 35
Haydarhane Tekkesi, 17
Hümeysıra 13

İ

İbn Haldun, 14
İtalya', 36
İttihad-ı İslâm, 11

K

Kadiri, 17, 25, 26
Kâğıthane 25
Kamer Hanım 18
Kuzey Afrika, 11, 12, 13, 21
Kuzey Arabistan, 11

M

Maçka mezarlığı, 34
Mahmut Nedim Paşa, 19
Medine, 18, 19, 26
Medine-i Münevvere, 18, 19
Mekke, 26, 35
Memlükler, 13, 15
Mescid-i Nebevi, 35, 46
Mısır, 13, 15, 16, 18, 26
Mısrata, 18, 33, 40, 41
Muhammed Abduh, 40
Muhammed Hasan Zâfir, 16, 18, 26

N

Nakşibendi,, 27

O

Orhaniye cami, 33, 36
Osman Bey, 28

P

Pan-İslâmizm, 11
Pertevniyal Valide Sultan,19, 41

R

Raimondo d'Aronco, 31, 43
Revnakoğlu, 19, 22, 26
Rıfai, 17, 27

S

Sa'di, 17
Sakızlı Hattat Abdülfettah Efendi, 33
Sâmiha Ayverdi, 28
Saraçhânebaşı 17
Seyyid Ahmed Esad Efendi, 11
Seyyid Hüseyin Cisr Efendi, 11
Seyezcibaşı 25
Sive, 40
Sultan Abdülaziz, 19
Süleymaniye Camisi, 25

Ş

Şair Nedim İlkokulu, 32
Şeyh Cemal Efendi, 17
Şeyh Ebu'l Hüdâ, 11, 28, 32
Şeyh İbrahim Zâfir, 16, 32, 34
Şeyh İbrahim Berâde, 16
Şeyh Mahmut Ebu'ş- Şâmât, 16
Şeyh Mustafa Efendi 35
Şeyh Neccarzade Mustafa Rızaüddin Efendi, 8
Şeyh Rahmetullah Efendi, 11
Şeyh Yahya Efendi Dergâhı, 8
Şeyh Abdullah Efendi, 25
Şeyh Tahsin Efendi, 17

T

Taceddin İbn Ataullah el-İskenderanî, 14
Tir-i Nigah Hanım, 34, 39
Tophane, 33, 36, 45
Trablusgarp, 12, 40
Tunus, 13,16,18, 41

U

Unkapanı, 16, 19, 30, 42

Ü

Üçmihraplı Cami, 19

Y

Yahya Efendi Tekkesi, 25
Yahya Efendi Mezarlığı 34, 35
Yavuz Sultan Selim, 26
Yıldız Caddesi, 30, 31
Yıldız Hamidiye Camisi, 19
Yıldız Hastahanesi, 27, 28
Yıldız Sarayı, 19, 36, 38, 39
Yusuf Şetvan Bey, 22

Z

Zâkirbaşı Ahmed Beysûnî, 35
Zâkir Şükrü 16

KİTABİYAT

AKSUN Ziya Nur, *Siyasi ve Sosyal Açıdan Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi,* Marifet yay. İst 1997

ASLANAPA Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitabevi, İst.

AYVERDİ Semiha, *Hey Gidi Günler Hey*, Kubbealtı neşr. İst. 2002

BATUR Afife, *Zâfir Efendi/ R. D'Aronco ve Küçük Bir Başyapıt,* Fol Dergisi- üç aylık dergi, Mayıs 1995

----*Yıldız Serencebey'de Şeyh Zâfir Türbe, Kitaplık ve Çeşmesi,* Anadolu Sanatı Araştırmaları 1, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İst. 1968

----*"İstanbul'da bir İtalyan Mimar: Raimondo D'aronco* Skylife Dergisi, Mart 1995

BEŞİKTAŞ Dünden Bugüne, Editör Nuri Akbayır, Beşiktaş Belediye Başkanlığı yay. (Tarih Vakfı) 1998

EDIT N.Hanıf, *"al-Madani, Haznia Zâfir"*, Biographical Encyclopaedia Of Sufis, New Delhi 2002

ERGİN Osman Nuri, Türk Maarif Tarihi, c.3-4, Eser Matbaası, İst. 1977

EVLİYA Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul, Haz. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, 1. C., 2. K., YKY, İst. 2003

GÜNER Ener, *"Has Semt: Beşiktaş"* İstanbul –üç aylık dergi-, sayı: 15, Tarih Vakfı, İst. 1995

GÜVEN Mustafa Salim, *Ebu' l- Hasan Şazili ve Şaziliyye,* (basılmamış doktora tezi), M. Ü. S. B. E. Tasavvuf Bilim Dalı, Danışman: Prof Dr. H. Kâmil Yılmaz, İst. 1999

HÜLAGU M. Metin, *"II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri - Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey'in Hatıratı-* Pan yay. İst 2003

İRTEM Süleyman Kâni, *Bilinmeyen Abdülhamid-Hususi ve Siyasi Hayatı,* Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel yay. İst. 2003

İNAL İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Sadrazamlar II,* Dergah yay. 3. Baskı, İst.1982

İNANÇER,Ömer Tuğrul *"Zikir Usûlü ve Merasim" Şazelilik maddesi,* D.B.İ. A. , C.7, Tarih Vakfı, Kültür Bak. Ort. Yay. İst. 1995

KARA Mustafa, *"II. Abdülhamid Dönemine Tasavvuf Tarihi Açısından Genel Bir Bakış"* II. Abdülhamid Dönemi Sempozyum Bildirileri, Seha Nşr., İst. 1992

----- *Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarîkatlar*, c.1, Osmanlı Ansiklopedisi, İz yay. 1996

---- *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergah Yayınları, İst. 2003

---- *"Şazeliyye Literatürü Üzerine Bir Deneme"*, U.Ü. İ. F. Dergisi, s.4, c.4, 1992

------ *Tasavvuf ve Tarîkatlar Tarihi,* İst. 1985

KOÇU Reşat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, İst.1971

OLGUN Nilgün, *İstanbul- Beşiktaş Şeyh Zâfir Türbesi, Kitaplığı ve Çeşmesi Restorasyonu*, İst., 1993

OSMANLI Ansiklopedisi *"II.Abdülhamid 1876-1909, Siyasi tarih"* c.7, İz yay. 1996 , İstanbul

OSMANOĞLU Ayşe, *Babam Abdülhamid*, Güven Yay. İst. 1960

----- *"Ayşe Hamid Osmanoğlu Diyor ki: Babam Korkak Değildi"* Röportaj Selahattin Sanat, 2 Ocak Pazartesi,

Tercüman Gazetesi 1956
ÖZ Tahsin, *İstanbul Camileri II.*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987
ÖZDAMAR Mustafa, *Dersaadet Dergahları*, Kırk Kandil yay. , İst. 1994
RESSAM Naciye Neyyal'ın Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları, Haz. Fatma Rezan Hürmen, Pınar yay. İst. 2000
REVNAKOĞLU Cemalettin Server, Galata Divan Edebiyatı Müzesi, 76/2 Arşiv
RİFAT Samih, *Sultan, Şeyh ve Mimarın Öyküsü*, Fol Dergisi, sayı 1, İstanbul, Mayıs 1995;
ŞAPOLYO Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarîkatlar Ansiklopedisi*, İst. 1964
ŞÜKRÎ Zâkir "*Mecmûa-i Tekâyâ*" , Klaus Schwarz Varlag- Freiburg Im Breisgau, Çev. M. Serhan Tayşi İst. 1980
TANMAN M. Baha, "*Ertuğrul Tekkesi*" maddesi, c.3., D.B.İ.A., Tarih Vakfı, Kültür Bakanlığı ortak yayını, İst. 1994
------ "*Şazelilik*" Maddesi, c.7
TASVİR-İ EFKÂR, 12 Şubat 1334 Salı
TAYŞİ M. Serhan, "*Şeyh Muhammed Zâfir*" maddesi, Sahabeden Günümüze Allah Dostları Ansiklopedisi, c.9, Şule yay. 1996
VASSAF Hüseyin, *Sefine-i Evliya*, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, C.2, Seha Neşr. ,İst 1990
YILMAZ Hasan Kâmil, *Ana hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Ensar Neşriyat, İst 2002
YÜCER Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. yüzyıl)*, İnsan yay. , İst. 2003

Albüm

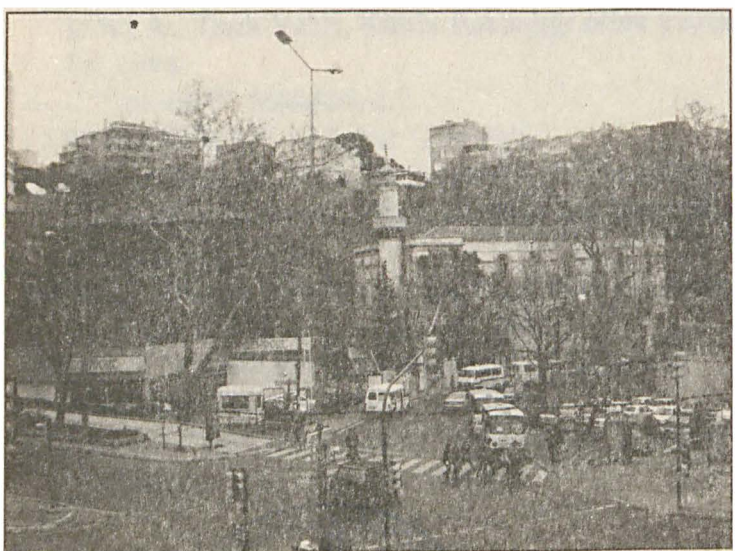

genel görünüm

genel görünüm

dışarıdan bir başka görünüm

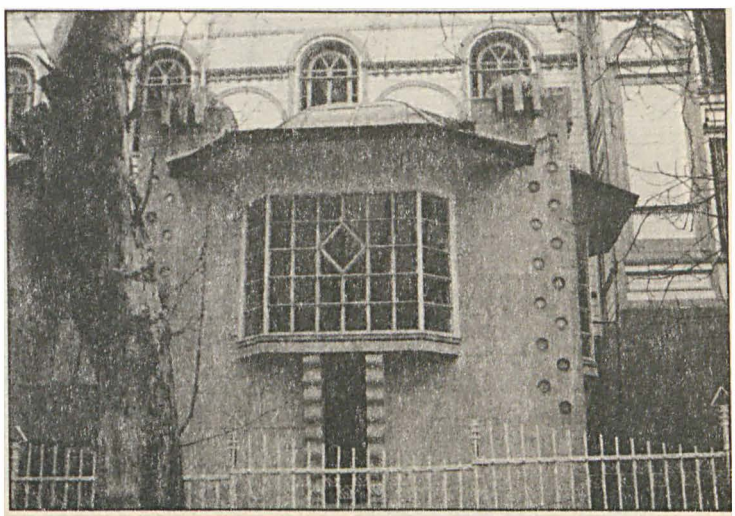

kütüphane

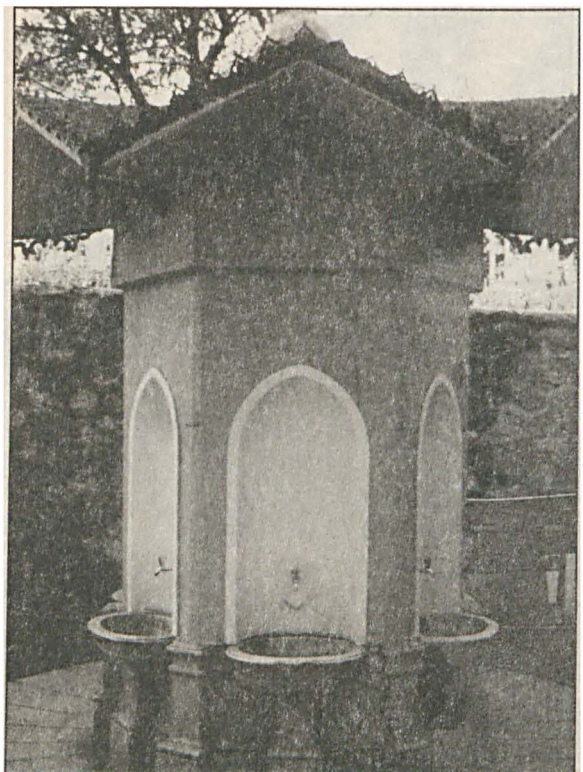

şadırvan

Şeyh Zâfir eşi Deblec Hanım

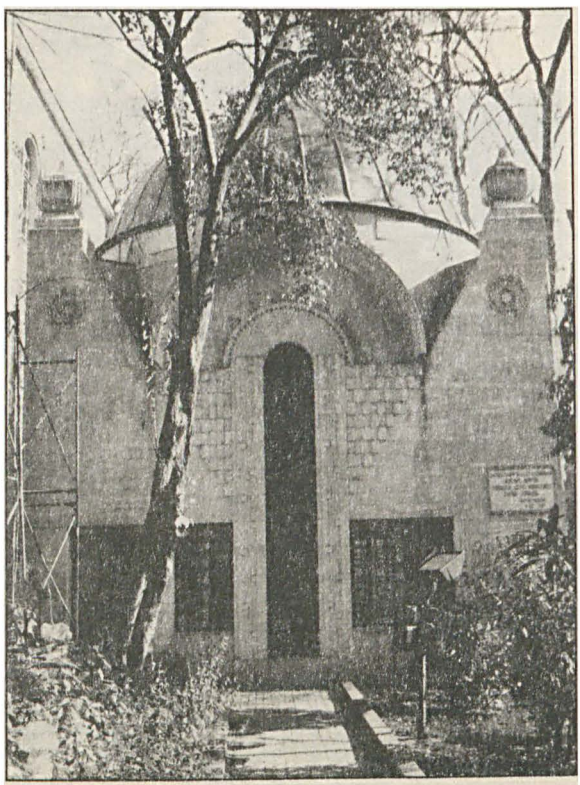

türbe

II. Abdulhamid'in kullandığı cuma selamlığı girişi

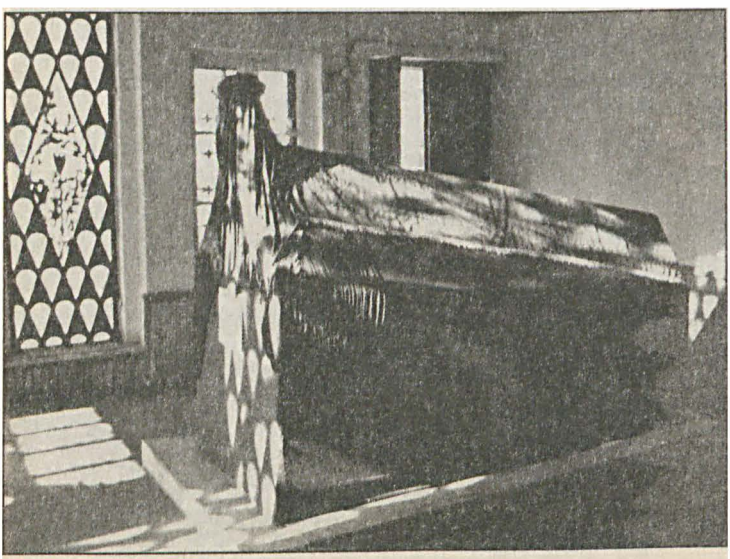

Şeyh Zâfir Hazretleri

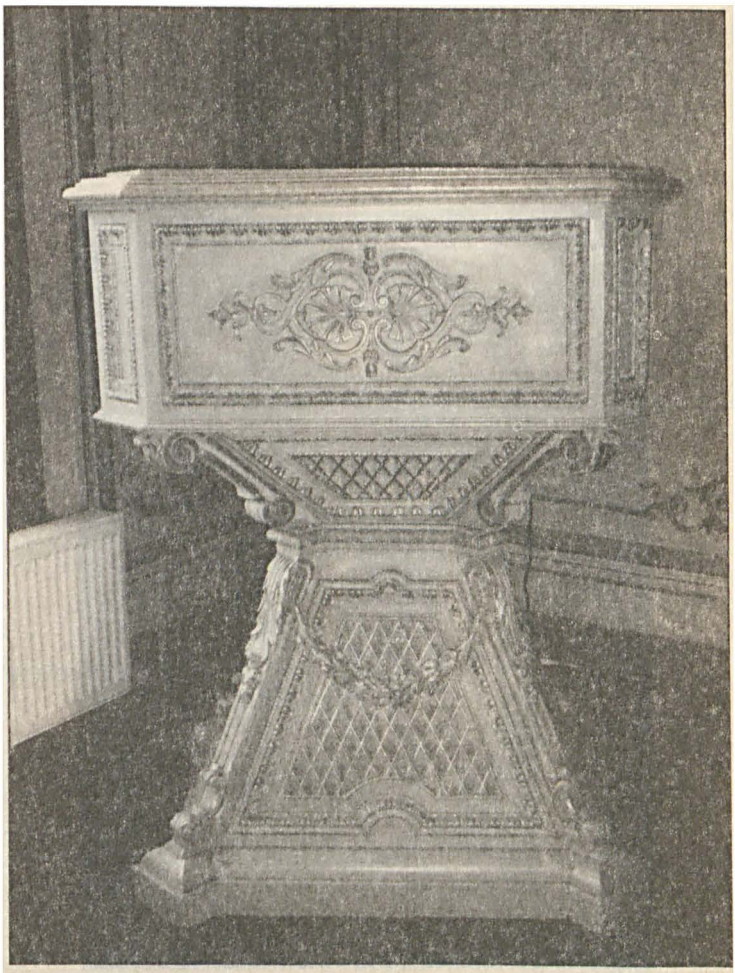

vaaz kürsüsü

dpdlm